

ՄԻՋՆԱԴԱՐՅԱՆ ԳՐԻՉ-ԾԱՂԿՈՂՆԵՐԸ Գ. ԴԵՎՐԻԿՅԱՆԻ ՍՏԵՂԾԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

ԵՐԿԱՆՅԱՆ ԱՆՆԱ

Գևորգ Դևրիկյանն իր ստեղծագործություններում կարևորեց ազգային ոգուն հավատարիմ գրիչ-ծաղկողների կերպարները: Հայրենի երկրին և գալիք սերունդներին օգտակար լինելու վեհ մտածումն էր առաջնորդում գրիչ-ծաղկողներին: Նրանք հայրենի դպրությանը ծառայելու մեջ էին տեսնում իրենց կյանքի իմաստը՝ դառնալով այն քաջամարտիկները, ովքեր երբեք չընկրկեցին կյանքի դժվարությունների առջև և մի կույմ ջրով ու մի նշխար հացով իրենց ողջ կյանքում ձեռագիր ընդօրինակեցին:

Իր գրեթե բոլոր ստեղծագործություններում պատկերելով միջնադարյան գրիչ-ծաղկողներին՝ Գ.Դևրիկյանը պատկերեց, թե ինչ պայմաններում են ընդօրինակվել ու ստեղծվել միջնադարյան գիրն ու մագաղաթը, տաղն ու անտունին:

Քանալի բառեր – գրիչ-ծաղկող, ձեռագիր մատյան, գրչության արվեստ, ազգի նվիրյալ, մագաղաթ, ընդօրինակել:

Գևորգ Դևրիկյանն իր ստեղծագործություններում՝ և՛ վեպերում, և՛ պատմական պատմվածքներում, և՛ հրապարակախոսական հոդվածներում, կարևորեց ազգային ոգուն հավատարիմ գրիչ-ծաղկողների կերպարները՝ նշելով. «Գրիչ-ծաղկողներն էլ ազգի նույն զինվորներն են, որ ի մարտ են ընթացել մեսրոպյան զենքով: Եվ թե նրանց զենքը գիր-մագաղաթն էր, իսկ հաղթանակը ոչ միայն մատյան արարելը, այլև լեզու պահել-պահպանելը: Ասել է թե՛ ինքնությունն ու ոգին պահպանելը: Ասել է թե՛ ազգն ապրեցնելը»¹:

Գրիչ բառը հին ժամանակներում ուներ այլ իմաստ: Գրիչն այն անձն էր, ով ընդօրինակում էր ձեռագրերը՝ ընդօրինակվող բնագրի վերջում ազդարարելով ձեռագրի ավարտի մասին: Գրչի կողմից ավանդված տեղեկություններն անվանվում էին հիշատակարան: Այդ տեղեկությունները վերաբերում էին ոչ միայն ձեռագրի գրության հետ կապված հանգամանքներին, այլև գրիչները ներկայացնում էին իրենց ապրած ժամանակը և գրում պատմական այն իրադարձությունների և տեղային նշանակության դեպքերի մասին, որոնց ականատեսն են եղել իրենք: Շնորհիվ այս հանգամանքի՝ հիշատակարանները հաղորդում են պատմականորեն վավերական տեղեկություններ:

Հայրենի երկրին և գալիք սերունդներին օգտակար լինելու վեհ մտածումն էր առաջնորդում գրիչ-ծաղկողներին: Միջնադարյան գրիչների կատա-

¹ Դևրիկյան Գ., Տրդատ ճարտարապետ, Երևան, 1983, էջ 92:

րած գործի խորհուրդն այսպես է բնորոշել Գ.Դևրիկյանը. «Ու ասես միայն այժմ այնքան շոշափելիորեն զգաց այն ճշմարտությունը, թե երանելի գրիչ-ծաղկողները, որ նեղ ժամանակներում մատյաններ են օրինակել և այժմ էլ շարունակում են այդ սրբազան գործն անձանձիր տքնությամբ, ազգի նույն կորովաբազուկ ռազմիկներն են, միայն թե գրերով զինված: Եվ այդպես խիզախորեն մարտնչել ու մարտնչելու են, որ գիրն ապրի ու ազգն ապրեցնի: Նվիրյալներն են գրի հարատևման: Ու բնավ էլ պակաս կարևոր չի նրանց մարտն ու անաղմուկ հաղթանակը, քանզի գիրն ու լեզուն պահելն է նրանց մեծ նպատակը և դրանով իսկ՝ ազգ ու ժողովուրդ, ոգի ու ինքնություն»²:

Երախտավոր գրիչները ծանր պայմաններում են ընդօրինակել ձեռագրերը. եղել է պատերազմ, գաղթ, սով, սակայն ազգի նվիրյալներն աշխատել են օրնիբուն՝ գրի հավերժությամբ հաստատելու ապրելու իրավունքը. «Տպագրության բացակայության պայմաններում գրիչներն այնչափ շնորհակալ գործ են կատարել ինչպես նոր երկեր ստեղծելու, այնպես էլ բնագրեր արտագրելու և դրանք կորստից փրկելու գործում: Հաստատապես կարելի է ասել, որ եթե չլիներին միջնադարյան գրիչները, ապա հայոց հին մատենագրությունից փշրանքներ կհասներին մեզ»³, «Հայոց գիր և գրչություն» գրքում ուսումնասիրելով գրչական ավանդույթներն ու գրչության արվեստի հետ կապված հարցերը՝ նշում է Ա. Գ. Աբրահամյանը: Պատմությունը բարեբախտաբար պահել է տեղեկություններ ոչ միայն գրչության արվեստի, ձեռագրերի գրության և նկարազարդման մասին, այլև ձեռագրերի հիշատակարաններում, որոնք ի մի են հավաքված 5-17-րդ դարերի հայկական ձեռագրերի հիշատակարաններն ամփոփող 11 մեծադիր հատորներում, գծագրվում է գրչի հավաքական կերպարը:

Իր ստեղծագործության գլխավոր հերոս դարձնելով գրիչ-ծաղկողներին՝ Գ.Դևրիկյանը շարունակում էր այն ավանդույթը, որը սկսվել էր Դ.Դեմիրճյանից, ապա իր արտացոլումը գտել Վ.Խեչումյանի ստեղծագործություններում: Վերջիններիս կողմից ստեղծված խորհրդանշական կերպարները հասարակ գրիչ-ծաղկողներ չեն: Նրանք շարունակում են հայոց ուսուցչապետ Մեսրոպ Մաշտոցի՝ դարերից եկող սխրանքը և հայոց գիրն ու ոգին փոխանցում սերունդներին՝ «սրի դեմ՝ գրիչ» կարգախոսով. «Առանց այդ ինքնաճանաչման և ինքնավստահության, առանց այդ հույսի և հավատի, առանց այն նոր զենքի,

² Դևրիկյան Գ., Գոյամարտ, Երևան, 1986, էջ 694:

³ Աբրահամյան Ա., Հայոց գիր և գրչություն, Երևան, 1973, էջ 302:

որ կոչվում էր գրիչ, չէր կարող լինել ո՛չ Ավարայրը, ո՛չ էլ Քաղկեդոնը, ինչպես որ անհնարին է կովել՝ դեռ չարթնացած, և պատասխան տալ՝ չմտածած»⁴:

Դ. Դևմիրճյանի «Գիրք ծաղկանց» (1935) պատմական վիպակից սկսած՝ վերածնվեց միջնադարյան գրչի կերպարը, ով հայ գրականության մեջ դարձավ հայ ժողովրդի հոգևոր մշակույթի պահպանողի, գրի հարատևության քարոզողի, վերածնության արժեքները տարածողի կերպար: «Դևմիրճյանի «Գիրք ծաղկանցը», - գրում է գրականագետ Ս. Աղաբաբյանը, -ի հայտ է բերում այդ թեման՝ նյութ քաղելով հայկական Վերածնության ժամանակաշրջանից»⁵:

Գրականագետները Դ. Դևմիրճյանի մասին աշխատություններում նշում են, որ «Գիրք ծաղկանցը» բացառիկ հնարավորություն է միջնադարի հմայքը գեղարվեստորեն վերարտադրելու և դրանով հետագա ստեղծագործությունների համար նոր հնարավորություններ ստեղծելու առումով⁶:

Եթե Դ. Դևմիրճյանը «Գիրք ծաղկանց» պատմական վիպակում շեշտադրեց միջնադարում մարդու և միջավայրի բախումը, ապա Գ. Դևրիկյանը, ստեղծելով գրիչների, տպագրիչների, կառուցողների կերպարներ, պատկերեց նրանց ստեղծագործական ոգու արարման ուժը: Գնահատություններից մեկում նշվում է. «Գևորգ Դևրիկյանը մեր այն սակավաթիվ գրողներից է (Դերենիկ Դևմիրճյան՝ «Գիրք ծաղկանց», Վիգեն Խեչումյան և ուրիշներ), ով գեղարվեստական ինքնատիպ գուններանգներով կերտել է հայոց հին ու միջնադարյան գրիչների, ծաղկողների, Գրի ու Մշակույթի այլ նվիրյալների հետաքրքիր կերպարներ՝ յուրովի իմաստավորելով մեր ժողովրդի պատմական ճակատագրի, նրա մաքառման-գոյատևման-արարման ասքի հրաշապատում-գաղտնիքի ներհուն շերտերը»⁷:

Գ. Դևրիկյանն իր գրեթե բոլոր ստեղծագործություններում մշտապես պատկերել է գրիչ-ծաղկողներին, ովքեր անասելի ծանր պայմաններում ապագա սերունդներին էին հասցնում մայրենի գրով մատյանները: Հրապարակախոսական հոդվածներից մեկում Գ. Դևրիկյանը գրում է. «Իմաստության ջահը փոխանցել գալիք սերունդներին. ահա այս վեհ նպատակն էր առաջնորդում մեր հայտնի և անանուն գրիչ-ծաղկողներին, որոնք հաճախ մեծ Վարպետի

⁴ Պարույր Սևակ, Երկեր, հ. 3, Երևան, 1983, էջ 44:

⁵ Աղաբաբյան Ս., Հայ սովետական գրականության պատմություն, հ. 1, Երևան, 1986, էջ 371:

⁶ Տե՛ս Թամրազյան Հր., Դերենիկ Դևմիրճյան, Երևան, 1977, էջ 145: Մադոյան Գ., Դերենիկ Դևմիրճյան, Երևան, 1986:

⁷ «Հայաստան», հոկտեմբերի 5, 2007, էջ 5:

ասած «մի նշխարով, մի կում ջրով», հաճախ էլ մրսած ու քաղցած, դողդոջ մատներով ու աչքերի նվազած լույսով մատյաններն են օրինակել: Եվ այդ անշահ գործունեությունը վեհ ու ազնիվ նպատակ էր»⁸:

Հասկանալու համար, թե ինչ անմնացորդ սիրով ու նվիրումով են իրենց աշխատանքի հետ կապված եղել գրիչ-ծաղկողները, որոնց մեջ կային նաև կանայք, հարկ ենք համարում վերլուծել վերջիններիս կերպարները Գ.Դևրիկյանի ստեղծագործություններում:

«Հայոց մեծերը» աշխատության «Նվիրում» էսսեում պատմվում է մի գրչի մասին, ով գիտնական-մանկավարժ Թովմա Մեծոփեցու նշանավոր աշակերտ Հովհաննես Մանգասարենցն էր: Վերջինս տասնչորս տարեկանից նվիրվել էր գրչի ծանր աշխատանքին՝ ընդօրինակելով 132 ձեռագիր: Գրիչները պարտադիր պետք է լավ կրթություն ստանային: Նա էլ նրանց նման սովորել էր Արճեշում, ապա՝ Մեծոփա վանքում: Վերադառնալով Արճեշ՝ բացել էր գրչության դպրոց և մինչև կյանքի վերջը նվիրվել գրչության արվեստին. «Այդ նրանք էին, որ դառն ու նեղ ժամանակներում, համաճարակների, անասելի ծանր հարկահանության, ավերների, հրդեհների, կողոպուտների ու սպանությունների միջով ապագա սերունդներին էին տանում մայրենի գրերով մատյանները՝ քաջաբար կրելով բաժին ընկած ճակատագրի ծանրությունը, բայց և քաջ գիտակցելով իրենց գործի կարևորությունը»⁹, -հավաստում է հեղինակը:

Գ. Դևրիկյանի «Տրդատ ճարտարապետ» և «Գոյամարտ» պատմական թեմայով գրված վեպերում պատկերվում են անհաղթ ոգով գրիչ-ծաղկողներ՝ որպես արարման և ստեղծումի ջահակիրներ, ովքեր երկարատև, դժվարին և ծանր աշխատանքը մեծ սիրով են կատարում: Նրանք հիմնականում տարեց մարդիկ են, սակայն շատ հաճախ հանդիպում են երիտասարդներ, որոնց անվանում են «գրոց աշակերտներ»:

«Տրդատ ճարտարապետ» վեպում հեղինակը պատկերում է կիսակույր, քաղցած ու բոկոտն գրիչների, ովքեր պահ իսկ չեն երկմտել, անիմանալի սիրով օրնիբուն աշխատել են:

Այդ գրիչները վերջին էջի հիշատակի գրում նգովում էին չար սովորությամբ, որի համաձայն ջնջում էին օրինակողի անունը և փոխարենը գրում իրենցը: 13-րդ դարի բանաստեղծ Ֆրիկը նման գրագողության մասին է խո-

⁸ Դևրիկյան Գ., Հարգանք, Երևան, 1987, էջ 24:

⁹ Դևրիկյան Գ., Հայոց մեծերը, էջ 319:

սում «Վասն երիտասարդի շնութեան եւ արբեցողաց» բանքում՝ խստորեն զգուշացնելով.

«Ով զիմ անունըս խափանէ՝ զիրն գըրէ պարծենալոյ,
Յաստէնս չառնէ ինք թողութիւն, անդէն՝ զըրկի ինքն ի բարոյ»¹⁰:

Հառիճա վանքի մեկ այլ գրիչ՝ Գրիգորը¹¹, ջրի մեջ թրջելով, վայելում էր մի կտոր հացը և անչափ գոհ էր կյանքից, բայց երբ վերջանում էր մելանը, տխրում էր սաստիկ:

Անիի վարդապետարանում սկսվում է Տրդատի՝ գրչից ճարտարապետ դառնալու ընթացքը: Ստեփանոս Ասողիկի վկայությամբ Տրդատ ճարտարապետը հմուտ էր գրչության արվեստի մեջ: Վերջինիս մշտապես ուղեկցում է Ոստան քաղաքում գնված գրչագիր մատյանը, ինչպես «Վիրավոր կոռնկ» վեպի գլխավոր հերոսին՝ Արթինին՝ «Տաղարանը»: Այս կերպ Գ. Դևրիկյանը ցանկանում է շեշտադրել գիրը հոգում հավերժ կրելու վեհ գաղափարը:

Արվեստագիտության մեջ նշվել է, որ գրիչներն իրենց հոգու թրթիռը ներկայացրել են ձեռագրերի էջերի նկարազարդումներում: Այսպիսի մի վառ օրինակ է մագաղաթի էջին ծաղկած անվարժ գրիչ-պատանու սիրած աղջկա ծաղկած նկարը¹²: Տրդատի համար ևս գրչության արվեստն անձնական ապրումի է վերածվում, երբ ձեռագրի լուսանցքազարդի հրեշտակի տեղն ակամա սիրած աղջկան է պատկերում:

Հայ մանրանկարչությամբ երկար տարիներ զբաղվել է նաև ֆրանսիացի նշանավոր հայագետ Ֆրեդերիկ Մակլերը՝ հայ զարդարվեստին նվիրելով երկու մեծարժեք հետազոտություններ¹³:

«Գոյամարտ» վեպում Անանիա գրիչը, օրինակելով Մովսես Խորենացու «Ողբը», տեսնում է, որ 5-րդ դարի այս իրադարձություններն արդիական են մնում 10-րդ դարի համար, իսկ հեղինակը ցավով նշում է, որ այն արդիական է նաև մեր օրերի համար. «Վրդովվեց խաղաղությունը, արմատացավ անկարգությունը, խախտվեց ուղղափառությունը, հիմնավորվեց տգիտությամբ չարախոսությունը...Կրոնավորները՝ կեղծավոր, ցուցամոլ, սնափառ, պատվասեր, քան աստվածասեր: Իշխանները՝ ապստամբ, գողերին գողակից, կաշառակեր,

¹⁰ Ֆրիկ, Տաղեր, Երևան, 1982, էջ 38:

¹¹ Դևրիկյան Գ., Տրդատ ճարտարապետ, էջ 304:

¹² Նույն տեղում, էջ 132, 133:

¹³ Տե՛ս 1. **Macler F.** Miniatures Arme'niennes (x^e-xviie siècle). Paris, 1913, p. 2. **Macler F.** Document's d'Art Arme'niens, L'enluminure Arme'nienne profane. Paris, 1924.

կծծի, ժլատ, ագահ, հափշտակող, աշխարհ ավերող, աղտեղասեր, ծառաներին համամիտ...»¹⁴:

Յուրօրինակ է կերտված Արիստակես գրչի կերպարը, ով նույնանում է Արիստակես Լաստիվերցու հետ: «Գոյամարտ» վեպում վեպի հերոսը կոչ է անում Արիստակես գրչին. «Գրի՛ր, Արիստակես պատմիչ, և սթափեցրո՛ւ ժամանակակիցներիդ, քանզի դա պարտքն է մեր, պարտքը նրա, ով գրիչ է վերցնում հորդորելու մարդկանց հեռու կենալ մոլորություններից չար ու ազգակործան: Քանզի նրանց այդ խոտոր ընթացքից շատ են տուժելու հետնորդները գալոց ժամանակներում»¹⁵:

«Մոմիկ վարպետը հիշեցեք» պատմվածքում Մոմիկ վարպետը կարևորում է գրչության արվեստը՝ պարզորոշ բացատրելով, որ քարգործներն ու կառուցողները նաև պետք է հմուտ գրիչ ու ծաղկող լինեն. «Լավ քարգործը հարկ է, որ նաև լավ գրիչ ու ծաղկող լինի: Մեկ է՝ գրում ու ծաղկում ես մագաղաթի թերթին՝ թե քարին, - ճանապարհին բացատրում էր Մոմիկ վարպետը»¹⁶:

Ասվածը վերաբերում էր նաև իրեն՝ Մոմիկ վարպետին, քարգործ ու կառուցող լինելուց բացի նաև հմուտ գրիչ ու ծաղկող էր: Պատմվածքում պատկերված է նաև Հակոբ գրիչը՝ սակավախոս ու սակավապետ մի այր, ով սիրում էր մատյանի վերջում հիշատակի գիր թողնել.

*Այս անցաւոր կյանքս անցանի,
Համբերողացն է երանի,
Զձեզ աղաչեմ արտասուելի,
Յիշման առնել զիս արժանի,
Որ ինձ և ձեզ տէրն ողորմի
Եվ մեր մեղաց գիրն ջնջի»¹⁷:*

Նա գրչության արվեստը համարում է մեծ առաքելություն. «Իսկ գրիչներն են սակավապետ, քանզի մեծ մասամբ լինելով սիրելիներից ու մերձավորներից հեռու, իրենց վշտալի անձի սփոփանքն են գտնում ու մխիթարություն են փնտրում այս գործում: Ուրեմն գրչությունն ավելի հոգու սփոփանքի, քան հաց ձեռք բերելու գործ է»¹⁸: Ազգի նվիրյալները՝ գրիչները, անմոռաց նվիր-

¹⁴ **Մովսես Խորենացի**, Հայոց պատմություն, Աշխարհաբար թարգմանությունը, ներածությունը և ծանոթագրությունները Ստ. Մախասյանի, Երևան, 1990, էջ 235-238:

¹⁵ **Դևրիկյան Գ.**, Գոյամարտ, էջ 581:

¹⁶ **Դևրիկյան Գ.**, Մաքառում, Երևան, 1980, էջ 57:

¹⁷ Նույն տեղում, էջ 58:

¹⁸ Նույն տեղում, էջ 58:

րումով իրենց աշակերտներին են փոխանցում գրչության արվեստը:

«Մալյանը *հույսի*» պատմվածքում պատմվում է գրիչների հոգնած և ցավող աչքերի մասին: Նրանք աշխատում են այնքան ժամանակ, քանի դեռ լույս է, և մատները դեռ գրիչ են բռնում: Գրիչները հաճախ են անհանգստանում խոշոր գրված տառերի համար և մատյանի վերջում գիր թողնում. «Ո՛վ եղբայրք, մեղադիր մի եղեք ինձ՝ մեղավորիս և գրիս սխալանացն, քանզի միտքս շմոր է և խելքս՝ ցնոր, և դառնացել է սիրտս թե իմ կողմանե և թե աշխարհի»¹⁹: Այնքան քաջատեղյակ է Գ.Դևրիկյանը միջնադարի հայ գրչության պատմությանը, որ ընթերցողը տեղափոխվում է միջնադար: Բերենք ԺԷ դարի հայերեն ձեռագրերից մի հիշատակարանի օրինակ. «Արդ գրեցաւ սբ. Աստուածաշունչ տառս ի մայրաքաղաքն Տիգրանակերտ, որ այժմ ասի Համիթ...: Այլ և ի թագաւորութեան մահմետական ազգին, օսմանցի Տաճկաց, սուլթան Իպրահիմի, որ յաւուրս սորա միահաղուն բարձաւ դատաստան սուգին և բազմացաւ անիրաւութիւն մանաւանդ գրկանք և խիստ հարկապահանջութիւնքն, զի ամենայն երկիրս, որ ընդ իշխանութեամբ սոցա էր՝ աւերեցաւ»²⁰:

Հայ ձեռագրային ընդունված ավանդույթով հաճախ գրիչ-ծաղկողները խուսափում էին հիշատակի գիր թողնելուց՝ մտածելով, որ գործն է մարդուն սրբացնում և ոչ թե անումը: Պատմվածքներում այդպիսի վառ օրինակ է Սարգիս քարգործը, ով Մոմիկ վարպետի հրամանով Նորավանքի արևմտոց կողմի որմին ուռուցիկ բոլորագրով թողնում է միայն եկեղեցու կառուցման թվականը՝ «Թվականին 22Ը»²¹:

Գրիչ-ծաղկողներն անգամ իրենց աշխատանքը շարունակել են պանդլիստության մեջ գտնվելիս՝ մեծ սիրով ու անհատակ նվիրումով օրինակելով բազմաթիվ մատյաններ մայրենի լեզվով: Այդպիսի գրիչ է Նատեր գրիչը («Բազմերախտ Նատեր գրիչ» պատմվածքից), ով կարևորում է պատանի գրիչներ պատրաստելը և որդիների հետ միասին օտար երկրներում նվիրումով կատարում է այդ դժվարին աշխատանքը. «Եվ հետո նրանց որդիներն ու թոռներն էին շարունակելու և ապրելու էր գրչության արվեստն ազնիվ ու անարժաթ, և մայրենին էր հարատևելու...»²²:

Անհրաժեշտ է հավելել, որ միջնադարյան գրիչ-ծաղկողների սրբազան

¹⁹ Դևրիկյան Գ., Պատմվածքներ, Ս. Էջմիածին, 1997, էջ 59:

²⁰ Տե՛ս Հայերեն ձեռագրերի ԺԷ դարի հիշատակարաններ (1641-1660թթ.), հ. Գ, Երևան, 1984, էջ 238, 239:

²¹ 1339 = 22Ը:

²² Դևրիկյան Գ., Մանկության տունը, Երևան, 1989, էջ 58:

գործն արդեն ավելի ուշ իր ուսերին է վերցնում Գ.Դևրիկյանի «Վիրավոր կռունկ» վեպի գլխավոր հերոսը՝ Արթինը, ով իր «Տաղարանում» անվերջ դեգերումների ճանապարհին գրի է առնում հայրեններ ու անտունիներ՝ սերունդներին փոխանցելու մտահոգությամբ:

«Վիրավոր կռունկ» վեպում յուրահատուկ է կերտված հատկապես Խաչերես գրչի կերպարը, նա էլ Արթինի նման մեծ հույսով գրի է առնում հայ գիրը՝ հավատալով նրա անմահությանն ու հավերժությանը: Արթինն անհատույց օգնում է Խաչերեսին ավարտել պանդուխտներին մխիթարող «Տաղարանը» և հանձնել մատենատուն:

Խորհրդանշական է, որ Արթինի Տաղարանն ամբողջանում է նրա դեգերումների ընթացքում, որը խորհրդանշում է, որ միջնադարյան գրիչը պարզ ընդօրինակող չի եղել, ձեռագրերի էջերում դրոշմվել են նաև նրա հույզերը, նրա կյանքի էջերն են արտացոլվել այդ էջերում: Ուսից կախված մախաղում գտնվող տաղարանը դարձել է ոչ միայն նրա կյանքի գիրքը, այլև կյանքի մասը:

«Վիրավոր կռունկ» վեպում գրիչ-ծաղկողների առաքելությունն իրենց ուսերին են վերցնում տպագրիչները՝ լավ հասկանալով հայ գրքի խիստ կարևորությունը. «Հիմա մեզ այսպիսի գրքեր են հարկավոր, որ զորացնեն հոգին, վառ պահեն հեռվում գտնվողների սերն ու կարոտը հայրենի հողի հանդեպ, հեռու պահեն ուժացումից ու օտարացումից: Թող ընթերցեն հայերն իրենց որդիների համար և որդիներն էլ հետո թող ընթերցեն իրենց զավակաց համար: Եվ ով ընթերցի՝ միտքը վառի քաջության հրով և հետևող լինի նախնյաց սուրբ գործերին: Թող հոգևոր զենք լինի ու մտավոր կերակուր բոլորիս համար»²³:

Իր գրեթե բոլոր ստեղծագործություններում պատկերելով միջնադարյան գրիչ-ծաղկողներին՝ Գ.Դևրիկյանը պատկերեց, թե ինչ պայմաններում են ընդօրինակվել ու ստեղծվել միջնադարյան գիրն ու մագաղաթը, տաղն ու անտունին: Միջնադարյան գրիչ-ծաղկողների մասին այս ստեղծագործություններն ասես գրական-գեղարվեստական պատասխանը լինեն այն հարցի, թե մեր ժողովուրդը նման դժվարին պայմաններում ինչու է այդքան մեծ թվով ձեռագրեր ընդօրինակել:

²³ Նույն տեղում, էջ 248:

СРЕДНЕВЕКОВЫЕ ПИСЦЫ-МИНИАТЮРИСТЫ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ Г. ДЕВРИКЯНА

АННА ЕРКАНЯН

Геворг Деврикан в своих произведениях, и в романах, и в исторических рассказах, и в публицистических статьях, придает особое значение образу верных национальному духу писцов-миниатюристов, которыми двигало великое стремление быть полезными родной стране и грядущим поколениям. Они видели смысл своей жизни в служении родной культуре, становясь теми передовыми бойцами, которые никогда не отступали перед трудностями жизни и, довольствуясь глотком воды и куском хлеба, всю жизнь посвящали переписыванию рукописей. Изображая средневековых писцов-миниатюристов почти во всех своих произведениях, Г. Деврикан описал в каких условиях переписывались средневековые книги, создавались пергамент и песнопения.

Ключевые слова – писец-миниатюрист, рукописная книга, искусство каллиграфии, преданный нации, пергамент, переписывать.

THE MEDIEVAL SCRIBES-MINIATURISTS IN THE WORKS BY G. DEVRIKYAN

ANNA YERKANYAN

Gevorg Devrikyan in his works, either in novels or historical stories and publicistic articles, attaches particular importance to the personages of the scribes-miniaturists, who were faithful to the national spirit and driven by a great desire to be useful to their native country and to future generations. They saw the meaning of their life in serving their native culture, becoming those fighters who never stepped back before the difficulties of life and, content with a sip of water and a piece of bread, devoted their entire lives to copying manuscripts. By depicting medieval scribes-miniaturists in almost all his works, G. Devrikyan described the conditions in which medieval manuscripts were copied; parchment, canticles and songs were created.

Key words – scribe-miniaturist, manuscript, art of calligraphy, nation devotee, parchment, copy.